

УДК 343.74

Грищенко Н.М.

ад'юнкТ

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОКРЕМІ ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПРОТИПРАВНОГО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ

Розглянуто окремі ознаки предмета та об'єктивної сторони протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. Надано пропозиції щодо внесення змін до кримінального законодавства України у сфері охорони господарської діяльності з урахуванням проведеного аналізу ознак складу злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України. Запропоновано передбачити відповідальність за це діяння у розділі «Злочини проти власності» КК України.

Ключові слова: предмет злочину, об'єктивна сторона злочину, рейдерство, протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації.

Hryshchenko N.M. Objective evidence of wrongful appropriation of private property of the enterprise, institution or organization. Reviewed by individual indications of a subject and the objective side of wrongful acquisition of the property of the enterprise, institution or organization. Proposed changes to the penal legislation of Ukraine in the field of economic activity on the basis of the analysis of the signs of a crime under art. 206-2 of the Criminal Code of Ukraine. Suggested that the responsibility for this Act in the section «Crimes against property» of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: the subject of crime, the objective side of crime, raiding, illegal acquisition of the assets of the enterprise, institution or organization.

Постановка проблеми. За оцінками експертної ради Антирейдерського союзу підприємців України, за 15 років в Україні відбулося понад 30 тисяч випадків незаконного перерозподілу власності на загальну суму близько 20 млрд. доларів США. У 2015 р. відбулося близько 3 тисяч таких випадків [1]. Така ситуація спонукає державу вживати запобіжних заходів щодо цього негативного явища, зокрема, і у сфері нормативно-правового забезпечення. Одним з останніх нормативно-правових актів запобігання рейдерству є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» від 06.10.2016 р. [2]. У сфері запобігання протиправному заволодінню майном підприємств, установ, організацій діють й інші нормативно-правові акти. Це і Указ Президента України «Про посилення протидії рейдерству» від 19.03.2014 р. [3], і ст.ст. 205¹, 206² КК України [4]. Проте прак-

тика застосування кримінально-правових норм, зокрема, ст. 206² КК України свідчить про достатньо високий рівень латентності цього злочину. Так, у 2014 р. обліковано 13 злочинів, передбачених ст. 206-2 КК України, і тільки 2 кримінальних провадження направлено до суду з обвинувальним актом; у 2015 р. обліковано 25 таких злочинів, а до суду направлено лише 1 кримінальне провадження [5].

Дослідження об'єктивних ознак протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації дозволить сформулювати пропозиції щодо можливого удосконалення сучасного кримінального законодавства України, яке встановлює відповідальність за це діяння і, відповідно, поліпшити практику його застосування.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання кримінальної відповідальності та запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, у тому числі і протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації, розглядалося у роботах провідних вітчизняних фахівців з проблем кримінального права та кримінології, зокрема, П. Андрушка, А. Бойка, О. Дудорова, А. Закалюка, О. Кальмана, В. Киричка, В. Мойсика, Г. Марітчака, П. Матишевського, О. Перепелиці, М. Погорецького, Л. Скорої, Є. Стрельцова, М. Хавронюка та ін., а також зарубіжних вчених – Б. Волженкіна, Н. Лопашенко, З. Незнамової, Т. Погосяна. Разом з тим у роботах цих фахівців розгляду об'єктивних ознак протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації приділено недостатньо уваги.

Метою статті є розгляд окремих ознак предмета та об'єктивної сторони протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, а також надання на цій основі пропозицій щодо внесення змін до кримінального законодавства України.

Виклад основного матеріалу. У науці кримінального права існує кілька підходів до визначення предмета злочину. Так, поширеною є точка зору, що предметом злочину слід визнавати будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину [6, с. 33]. Ми також вважаємо, що предметом злочину слід визнавати саме речі матеріального світу. Ознаки цих речей повинні конкретизуватися у диспозиції статті Особливої частини КК і виступати обов'язковою ознакою злочину.

Диспозиція ст. 206² КК містить ознаки речі матеріального світу, з якими законодавець пов'язує настання кримінальної відповідальності за це діяння, а саме: майно підприємств, установ, організацій, у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів. Відповідно, саме це майно і виступає предметом злочину, передбаченого ст. 206² КК України.

На наш погляд, поняття «майно», як ознака складу вказаного злочину, повністю співпадає з поняттям «майно», як ознакою злочинів проти власності, передбачених розділом VI Особливої частини КК України. Отже, майно – це речі матеріального світу, яким притаманні специфічні ознаки фізичного, економічного та юридичного характеру.

До фізичних ознак належить те, що вказані речі можуть бути вилучені з володіння законного власника або пошкоджені чи знищені. Іншими словами, предметом злочину, передбаченого ст. 206² КК, можуть бути речі у фізичному розумінні цього слова.

Економічними ознаками таких речей є те, що вони повинні: мати мінову та споживчу вартість, здатність задовольняти матеріальні та пов'язані з ними потреби людини; бути відокремленими від природного середовища чи бути створеними заново. Звичайним проявом вартості речі є її грошова оцінка.

Юридичними ознаками майна, як предмета протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, є те, що, по-перше, винний не має права власності на таке майно, по-друге, воно має належати на праві власності певному підприємству, установі чи організації, по-третє, воно не повинно виступати предметом злочинів, відповідальність за які передбачена іншими розділами Особливої частини КК.

Так, наприклад, В. у період з вересня 2013 р. по 24.06.2014 р., діючи за попередньою змовою з невстановленими особами, умисно, протиправно, використовуючи підроблені документи, заволодів частками установчого фонду учасників товариства з обмеженою відповідальністю «Дніпро» [7]. К., вступивши у попередню змову з Н. та невстановленою особою, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених документів та печаток, 15.02.2002 р. протиправно заволоділи акціями ЗАТ «Прикарпатпромарматура» у кількості 4 355 566 штук на загальну суму 1088891,5 грн., які належали на праві власності Латвійській компанії SIA «Порцелак ЛТД» [8].

Таким чином, предметом злочину, передбаченого ст. 206² КК України, виступають майно підприємств, установ, організацій, у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів. При цьому КК не встановлює мінімальних обмежень вартості такого майна як предмета злочину.

Під об'єктивною стороною злочину розуміється зовнішня сторона (зовнішнє вираження) злочину, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією чи бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також знаряддями та засобами вчинення злочину [9, с. 106].

Об'єктивна сторона є основним конструктивним елементом будь-якого складу злочину. Саме в зовнішніх ознаках діяння знаходять своє безпосереднє відображення негативні установки винного щодо охоронюваних законом суспільних відносин. Думки, ідеї, які навіть і мають антигромадську спрямованість, не заподіюють шкоди інтересам особи, суспільства і держави, через що не можуть мати кримінально-правових наслідків. Тому В.П. Тихий цілком справедливо відносить принцип «*cogitationes poenannemoratitu*» (ніхто не підлягає покаранню за думки) до загальноновизнаних демократичних положень, які гарантують права людини [10, с. 490].

Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації за

конструкцією є злочином з матеріальним складом, тобто його обов'язковими ознаками є діяння, суспільно небезпечні наслідки та причинно-наслідковий зв'язок між ними.

Діяння у цьому злочині полягає у протиправному заволодінні майном підприємства, установи, організації.

Заволодіння, як обов'язкова ознака об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206² КК, передбачає активну поведінку (дію) – вилучення майна підприємства, установи, організації з володіння, розпорядження, користування власника або особи, якій воно ввірене на законній підставі, на користь винного або інших осіб і збагачення його або інших осіб за рахунок цього майна.

Заволодіння має бути протиправним. Це означає, що суб'єкт не має права на це майно, оскільки воно для нього є чужим. Ознака протиправності свідчить про те, що винний не має ні дійсного, ні уявного права на заволодіння цим майном. Він усвідомлює, що це майно чуже, що воно йому не належить і він захоплює його протиправно. Таке заволодіння має бути безоплатним, тобто майно не повертається, не оплачується, не відшкодовується власнику еквівалент його вартості.

Так, наприклад, В. 23.06.2014 р., знаходячись у приміщенні офісу приватного нотаріуса Херсонського міського нотаріального округу, шляхом укладення договору купівлі-продажу частки у статутному капіталі ТОВ «Дніпро» протиправно здійснив відчуження часток учасників К., Л., Н. у статутному капіталі ТОВ «Дніпро» на користь компанії «Норслінк Юнайтед ЛТД», що знаходиться за адресою: 103 ШамПенгТонг, Плаза, Вікторія, Має, Республіка Сейшельські Острови. 24.06.2014 р. невстановленими особами, які діяли від імені компанії «Норслінк Юнайтед ЛТД», здійснено відчуження часток учасників ТОВ «Дніпро» на користь компаній «Еллевія Холдінг Корп.» та «Крокон Бізнес ЛТД». З метою доведення умислу щодо заволодіння частками учасників ТОВ «Дніпро» до кінця В., діючи за попередньою змовою з невстановленими особами, 25.06.2014 р. близько 10.00–11.00 год., знаходячись по вул. Леніна, 7 в с. Фрунзе Генічеського району Херсонської області, захопили адміністративну будівлю ТОВ «Дніпро» [7].

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони досліджуваного злочину є настання злочинних наслідків – зменшення майна власника і збагачення за його рахунок злодія, тобто обов'язковою об'єктивною ознакою заволодіння майном підприємства, установи, організації є заподіяння майнової шкоди власникові.

Не можуть кваліфікуватися як вказане заволодіння дії особи, яка має право на отримання певного майна, але порушує встановлений порядок його передачі – отримання.

Заволодіння майном підприємства, установи, організації визнається неоплатним, якщо воно не було оплачене зовсім або була оплачена лише його частина чи оплата була значно нижчою від його дійсної вартості. Коли була оплачена частина привласненого майна, то предметом цього злочину визнається неоплачена частина.

Заволодіння майном підприємства, установи, організації вважається за-

кінченим з моменту заподіяння майнової шкоди власнику, тобто з того моменту, коли власник втрачає можливість володіти, користуватися та розпоряджатися вказаним майном.

Так, наприклад, у результаті вчинення злочину, передбаченого ст. 206² КК, К. заподіяно шкоду в сумі 46250 грн., Л. – в сумі 32375 грн., Н. – в сумі 13875 грн. [7].

Доки можливість використати майно, розпорядитися ним не настала, суб'єкт не може вважати, що він уже виконав усі дії, необхідні для досягнення наслідків – збагатіти за рахунок майна підприємства, установи, організації, яким він заволодіває. Якщо ці наслідки не настали за обставин від винного незалежних, то його дії кваліфікуються як замах на злочин за відповідними частинами ст.ст. 15 і 206² КК.

Якщо особа вчинила замах на протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації і від завершення злочину добровільно відмовилася, то вона не підлягає відповідальності за замах на таке заволодіння.

З урахуванням усіх розглянутих ознак протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації може бути визначено як протиправне, корисливе і неоплатне заволодіння майном підприємства, установи, організації з метою звернути його у свою власність і стати його фактичним володарем.

Між вказаним заволодінням та майновою шкодою власника підприємства, установи, організації повинен бути необхідний причинно-наслідковий зв'язок, тобто така шкода спричинена саме заволодінням, а не іншими діями чи обставинами.

Для об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206² КК, обов'язковою ознакою є спосіб його вчинення – шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації.

Ми вважаємо, що під документом у ст. 206² КК слід мати на увазі офіційний документ, визначення якого дається у примітці до ст. 358 КК і під яким маються на увазі документи, що містять зафіксовану на будь-яких матеріальних носіях інформацію, яка підтверджує чи посвідчує певні події, явища або факти, які спричинили чи здатні спричинити наслідки правового характеру, чи може бути використана як документи – докази у правозастосовній діяльності, що складаються, видаються чи посвідчуються повноважними (компетентними) особами органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, юридичних осіб незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, а також окремими громадянами, у тому числі самозайнятими особами, яким законом надано право у зв'язку з їх професійною чи службовою діяльністю складати, видавати чи посвідчувати певні види документів, що складені з дотриманням визначених законом форм та містять передбачені законом реквізити.

До таких документів у ст. 206² КК належать, зокрема, документи, передбачені Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 р.[11], а саме:

реєстраційна картка, установчі документи (установчий акт, статут або засновницький договір, положення) юридичної особи, документ про підтвердження реєстрації іноземної юридичної особи в країні її місцезнаходження, електронні документи, подані для проведення державної реєстрації, та ін.

Під підробленими документами слід розуміти як повністю сфальсифіковані документи, так і справжні документи з частковою фальсифікацією їх змісту (виправлення, внесення фіктивних записів, знищення частини тексту, витравлення, підчистка, змивання, підробка підпису, переклеювання фотографій, проставлення на документі відбитка підробленої печатки тощо).

Якщо особа підроблює відбиток штампу або печатки, її дії слід вважати внесенням у документи завідомо неправдивих відомостей, оскільки вказаний відбиток є необхідним реквізитом документа.

Так, наприклад, з метою створення видимості законності переходу права власності на частки учасників у статному фонді ТОВ «Дніпро» до громадянина В., невстановлені особи, які діяли за попередньою змовою з В., підробили рішення третейського суду для вирішення конкретного спору від 12.06.2014 р. у справі № кс-20/2014, до якого внесли завідомо неправдиві відомості, а саме: про наявність спору між В. та ТОВ «Дніпро», особу третейського судді, дату та місце розгляду неіснуючого спору, укладення 21.04.2014 р. між В. та ТОВ «Дніпро» третейської угоди, подання В. позову про визнання права власності на частку у статутному капіталі ТОВ «Дніпро», довіреність від імені директора ТОВ «Дніпро» К. на право представляти інтереси товариства у вказаному спорі З., а також про прийняте рішення щодо визнання недійсними змін до установчих документів ТОВ «Дніпро», проведених 15.11.2008 р., 02.06.2009 р., 05.06.2009 р., 07.02.2011 р. та поновлення статуту і складу учасників станом на 16.04.1999 р. [7].

Викрадення документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації можливе у будь-який спосіб, відповідальність за які передбачена ст. 358 КК.

Правочини, згідно п. 1 ч. 2 ст. 11 ЦК України, є підставами виникнення цивільних прав та обов'язків. До них належать різного роду договори (купівлі-продажу, дарування тощо).

Використання підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації – це їх пред'явлення або представлення. Пред'явлення означає ознайомлення (демонстрацію, показ) з документом певних осіб (наприклад, пред'явлення підробленого договору купівлі-продажу у суді). При представленні документ передається (пересилається) в певну організацію і виходить з володіння особи.

Найближчими за конструкцією і, відповідно, суміжними з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації діяннями є злочини проти власності корисливої спрямованості, передбачені ст.ст. 185, 186, 190 КК України. При цьому одним з основних критеріїв їх відмежування є спосіб як обов'язкова ознака цих злочинів.

Висновки. Проведений аналіз окремих ознак предмета та об'єктивної сто-

рони протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації дозволяє стверджувати, що предмет цього злочину за своїми ознаками співпадає з ознаками предмета злочинів проти власності; діяння, тобто «протиправне заволодіння», співпадає за ознаками з такими діяннями злочинів проти власності, як «викрадення» та «заволодіння»; визначення моменту закінчення цього злочину співпадає з визначенням моменту закінчення, зокрема, таких злочинів, як крадіжка, грабіж, шахрайство. Однією з відмінностей злочину, передбаченого ст. 206² КК України, від злочинів проти власності корисливої спрямованості, є спосіб його вчинення. Наведене дозволяє стверджувати доцільність включення цієї норми до розділу VI «Злочини проти власності» Особливої частини КК України і віднесення її до групи корисливих злочинів [12, с. 76].

Бібліографічні посилання

1. За 15 років в Україні відбулося понад 30 тисяч випадків незаконного перерозподілу власності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://press.unian.ua/press/1460841-v-ukrajini-za-ostanni-15-rokiv-vidbulosya-blizko-30-tis-reyderskih-zahoplen-na-zagalnu-sumu-20-mlrd-dol-antireyderskiy-soyuz-pidpriemstv.html>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності : Закон України від 06.10.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1666-19/page>.
3. Про посилення протидії рейдерству : Указ Президента України від 19.03.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/313/2014>.
4. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Статистична інформація – Генеральна прокуратура України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
6. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України : навч. посібник / В.Я. Тацій. – Х. : УкрЮА, 1994. – 75 с.
7. Кримінальна справа № 653/3368/14-к // Архів Генічеського районного суду Херсонської області.
8. Кримінальна справа № 2601/16072/12 // Архів Голосіївського районного суду м. Києва.
9. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
10. Тихий В.П. Кримінально-правова охорона прав і свобод людини і громадянина та підстава кримінальної відповідальності / В.П. Тихий // **Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України** : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Луганськ, 20–21 травня 2011 р.). – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – С. 489–495.
11. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.
12. Бабанін С.В. Морально-правові передумови встановлення в Україні кримінальної відповідальності за рейдерство / С.В. Бабанін // **Морально-етичні засади реформування кримінального законодавства України** : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 10 квіт. 2015 р.) ; упоряд. к.ю.н., доц. В.В. Шаблюстий. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. – С. 73–76.

Надійшла до редакції 22.08.2017